

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

*Jullie hebben nu verdriet, maar ik zal jullie terugzien,
en dan zul je blij zijn, en niemand zal je je vreugde afnemen.*

Johannes 16:22

De leerlingen zijn druk in gesprek met elkaar. Al een paar keer hebben ze het hem horen zeggen: dat Hij spoedig naar zijn Vader gaat en dat zij alleen verder zullen moeten. Die woorden maken hen verward en angstig, want een leven zonder hun meester, Hij die hen zoveel geleerd heeft over liefde, over waar zuster- en broederschap: ze kunnen het zich niet voorstellen. Sinds ze de reis hadden ingezet naar Jeruzalem hadden ze wel gemerkt dat er bij Jezus iets veranderd was: er is een ernst en zwaarte over hem gevallen; ze weten niet hoe ze moeten reageren wanneer Hij het heeft over de beker die Hij moet drinken, en dat het goed is voor hen dat Hij naar de Vader gaat.

Ze durven het hem eigenlijk niet te vragen en zoeken daarom houvast bij elkaar. Begrijp jij het? – zeggen ze tegen elkaar- Wat bedoelt hij toch als Hij zegt: “nog een korte tijd en jullie zien mij niet meer, maar daarna zien jullie mij terug”? Wat bedoelt Hij met ‘die korte tijd’? En waarom heeft Hij het toch steeds over naar de Vader gaan (Joh 16:17)? Johannes 16 hoort bij de lange afscheidsrede van Jezus, die hoofdstukken beslaat, en al begint in hoofdstuk 14. En daarin komen we een mens tegen die afscheid aan het nemen is. Jezus weet dat hij sterven gaat, en dat het niet lang meer zal duren. Natuurlijk heeft hij angst gekend om wat hem te wachten stond. Maar bovenal is Hij bekommerd om zijn leerlingen die zonder hem verder moeten. En keer op keer zien we dat Hij hen probeert te troosten.

Het valt mij steeds weer op: mensen die gaan sterven zijn vaak nog sterker bezig met de persoon die alleen verder moet, dan met hun eigen lijden en verdriet. Zoals het voor de leerlingen was, zo is het vaak ook voor ons. Dat wij pas achteraf kunnen duiden dat zij ons probeerden te troosten, toen ze zeiden: ‘wees niet te verdrietig om mij als het zover is. Het is goed zo. En blijf niet te lang rouwen, want je moet verder. Het leven gaat door’.

Maar verder leven, als je zoveel van iemand gehouden hebt, als je een heel leven met elkaar hebt gedeeld, is een zware opgave. Hoe leer je leven met die lege plek? Ieder van ons die afscheid heeft moeten nemen van een dierbare, weet het nog als de dag van gisteren. Het is in je geheugen gegrift. De dag waarop het lichaam aan de aarde werd prijsgegeven, de woorden in liefde gesproken. Het verlies van iemand van wie je veel gehouden hebt, doet ons wankelen. Het schopt ons leven in de war. Rouw kan maanden, zo niet jaren duren. En helemaal over gaat het nooit: het gemis, de stilte die hij of zij heeft achtergelaten.

Dietrich Bonhoeffer heeft vele wijze dingen geschreven, ook over rouw en over verlies. Hij was dominee tijdens één van de zwartste en meest donkere periodes van Europa's geschiedenis. Maar ondanks de storm waarin hij zich bevond, een Europa in chaos, ging hij trouw en vastberaden de weg van Christus, zelfs toen dat pad hem leidde door het dal van de dood, de engte van de nacht. Hij stierf veel te jong en werd slechts 39 jaar. Tijdens zijn gevangenisperiode in Tegel, en later ook in concentratiekamp

Buchenwald en Flossenbürg, begint hij steeds sterker te beseffen dat het niet meer lang zou duren. Dat elke dag de laatste kon zijn. Ook Dietrich probeerde zijn familie te troosten.

Op kerstavond 1943 schrijft hij een liefdevolle brief naar Renate Bethge, zijn nichtje. Daarin zegt hij dingen die voor iedere rouwende herkenbaar zijn. "Je moet maar proberen je oom wat te vergeten". Denk liever aan mij als de beste vriend van je man. En even verderop schrijft hij:

Als je van iemand houdt en je bent van hem gescheiden, kan niets de leegte van zijn aanwezigheid vullen; je moet dat niet proberen, je moet eenvoudig aanvaarden en volharden. Dat klinkt erg hard, maar het is ook een grote troost; want zolang de leegte werkelijk leeg blijft, blijf je daardoor met elkaar verbonden. Het is fout te zeggen: God vult die leegte. Hij vult ze helemaal niet, integendeel. Hij houdt die leegte leeg en helpt ons zo de vroegere gemeenschap met elkaar te bewaren (uit: verzet en overgave).

Hebt u dat ook op momenten, dat je hier in de kerk soms aan het mijmeren bent als je kijkt naar de lege stoelen, naar het vaste plekje van een broeder of zuster die er niet meer is? En dat een mengeling van verdriet, maar ook van diepe vreugde je overkomen kan als je in een flits de goede herinneringen aan je voorbij ziet trekken? Het is niet goed om daar aldoor mee bezig te zijn, want het leven gaat inderdaad door. Maar één keer per jaar, staan we stil bij die lege plekken in ons midden, en noemen we de namen van de mensen die wij uit handen moesten geven.

Dat roept verdriet op, maar het is ook troostend. De namen noemen van de gestorvenen betekent dat wij hen niet vergeten zijn, dat zij voortleven in ons leven. Maar wat met de grote menigte, die talloze naamloze doden, de jongens en mannen verminkt in loopgraven en greppels, vrouwen ten prooi aan zinloos geweld, de gestorven kinderen in Gaza en Israël, in Oekraïne, en overal waar mensen de dood worden ingejaagd? Wie kent hun namen? Wie weet nog wie ze zijn? En wat met het kind dat zo welkom was, maar nooit het levenslicht zag? De vader die je nooit gekend hebt? Of de mensen die we nu al missen, terwijl ze nog in leven zijn, maar dag bij dag sterven voor onze ogen -elke dag een beetje-: door ondragelijk psychisch lijden, door dementie of Parkinson. Rouw om een dierbare kan vele vormen aannemen.

Maar één ding mogen wij weten en geloven: God vergeet hen niet! In het geloof dat zij geborgen zijn in Gods hand noemen wij vandaag de namen van mensen bemind en geliefd door de Ene. Maar hoe ga je weer verder, als de levensdraad die je verbond met elkaar voorgoed gebroken is? Er wordt wel eens gezegd: er komt een dag dat je het verwerkt hebt, en God zal al het verdriet van je wegnemen. Dat zijn weliswaar goed bedoelde woorden, maar zo werkt het niet. Het is inderdaad een misvatting om te denken dat God die leegte zal opvullen met zijn liefde en genade. Dat is niet zo. Het is pure genade dat God die ene plaats leeglaat. Want niemand kan die plaats opvullen. Zo bevestigt God de liefde en de verbondenheid tussen jou en je geliefde, zelfs over de dood heen blijft die liefde bestaan.

Daarom ook, zou je de woorden uit het boek Jesaja, die we vandaag gelezen hebben, gemakkelijk verkeerd kunnen verstaan. Die troostende woorden van de Ene: 'in het uur van mijn genade geef ik je antwoord, op de dag van de redding zal ik je helpen'

(Jes 49:8). In het grote middenstuk van het boek Jesaja, komen we vier liederen tegen over de lijdende dienaar. Profetische woorden, vol van hoop, over een knecht des Heren die lijden zou omwille van het volk van Israël. Historisch gezien bevinden we ons in de tijd van de Babylonische ballingschap, in het midden van de zesde eeuw voor Christus. Het is voor het Joodse volk een tijd van rouw en van verdriet geweest. Jeruzalem is verwoest en grote delen van het Joodse volk zijn weggevoerd naar Babylon, waar ze nu als vreemdeling moeten leven. Hun bestaan is daardoor voorgoed veranderd. In Babylon moeten ze leren om los te laten wat zij verloren hebben, om nieuwe zin en duiding aan hun leven te geven.

Daar in Babylon gaat het leven verder, en proberen ze de draad weer op te pakken. En dan ineens, zo onverwachts, klinkt er een nieuw lied, een nieuw geluid. Jesaja 49 begint in de verzen 1-6 met het derde lied over de knecht des Heren (Jes 49:1-6). Deze dienaar zal de stammen van Israël weer oprichten. Maar dat is slechts het begin. Want Hem zal de Enige maken tot een licht voor alle volken. In Hem zal Gods redding uitstrekken tot in alle hoeken van de aarde.

Deze dienaar Gods moet veel lijden. Hij wordt afgemat, zijn krachten opgebruikt. Daarom spreekt God hem liefdevol toe. Gods hulp kenmerkt zich door 'helpen' en 'bewaren'. Zo lezen we vanaf vers 8. In alles wat Hij dragen moet zal God bij hem zijn. De Heer is zijn hulp, Hij zal waken over al zijn gangen, Hem behoeden en bewaren, zodat zijn voet niet sluimeren zal. Het is God die hem kracht geeft om mensen weer hoop te geven. Om tegen gevangenen te zeggen: kom naar buiten! En aan zij die in het duister zitten: verberg je niet langer.

Langzaam komt er beweging in dit lied. Want deze dienaar zal het volk voorgaan en hen leiden als een goede herder. Op de heuvels vinden ze weer weidegrond. Dorst of honger zal hen niet meer kwellen. Zelfs de zon zal hen niet steken op hun tocht door de woestijn. Voet voor voet zullen ze gaan, naar een land waar ze vrij mogen zijn. Naar waterbronnen zal hij hen voeren, waar zij op adem mogen komen. Op heel die weg zal God bij hen zijn. Hij ontfermt zich over hen en zal hen dragen. Bergen zullen vereffend worden tot een begaanbare weg, de paden opgehoogd.

Kijk zegt Jesaja: je kunt ze al van verre zien komen. Uit het noorden en uit het westen, uit het land van Syrene. Wees blij mijn volk! Want de Heer heeft je getroost! En ook ons wil God troosten. Als je een dierbare hebt verloren, verlies je een stukje van jezelf. Het kost veel moeite en energie om jezelf weer te hervinden. *Aanvaarding* en *volharding*, zegt Bonhoeffer: dat is de weg die we moeten gaan. Aanvaarden dat we leven moeten met leegte, en dat die lege plek zelfs door Gods liefde niet opgevuld wordt. En dan volharden: doorgaan op de weg die je moet gaan. Dat gaat met vallen en met opstaan, en af en toe, sta je even stil om dankbaar terug te kijken op het leven dat je gedeeld hebt.

Wie rouwt moet gaan door een landschap van pijn. Maar we hoeven die weg niet alleen te gaan. God is ook bij ons, als een herder die de weg wijst. Het uur van zijn genade is niet beperkt tot één moment in de tijd, want dag na dag draagt Hij ons. God neemt de pijn van het verlies niet weg, maar Hij helpt wel om het pad begaanbaar te maken. En als het soms te zwaar wordt, dan neemt Hij ons op zijn schouders, als de

verloren schapen die we zijn. Zo troost Hij ook ons. Maar op die momenten dat het verdriet je ineens overvalt, de leegte te zwaar drukt op je schouders, probeer dan maar mee te stamelen met de woorden van David:

Mijn herder is de Heer.

*Al gaat mijn weg door een donker dal,
ik vrees geen gevaar, want U bent bij mij.*

Psalm 23:4

De Heer blijft ook ons nabij, ook als de avond valt.

Hij brengt licht in het duister en wijst de weg omhoog.

In dood en in leven, in verdriet en in blijdschap is Hij bij mij:

De Here mijn herder, mijn wachter, mijn God!

Amen.